

Proměna symbolů a společnosti v době bronzové

Tomáš Pavloň

Rešerše tématu je vypracována na základě 5. kapitoly z knihy „The rise of bronze age society (Travels, transmissions and transformations)“ od autorů *K. Kristiansen* a *T. B. Larsson*. Tito švédští badatelé se pokoušejí zmapovat změny ve společenské hierarchii a sebedefinování jejích složek, napříč světem doby bronzové (hlavní zkoumané oblasti: stepní kultury severního Černomoří, Anatolie a Malá Asie – jmenovitě kultura Chetitů, částečně Přední Východ, Egypt, egejská oblast – kultura Mínojská a Mykénská, Balkánský poloostrov, Karpatská kotlina, oblast dnešního Německa, jižní Skandinávie a Jutský poloostrov; s menšími přesahy do okolí výše zmíněných oblastí) na základě pramenů archeologických a jejich vzájemných analogií a možných kulturních ovlivnění, ústní tradice dochované v pozdějších mytologiích a legendách (Illias a Odyssea, Epos o Gilgamešovi, severské a irské mýty,...) a etnografických analogií. Časově je studie zaměřena na období starší a střední doby bronzové s přesahem do počátku mladší DB (Reinecke BA-BC/BD, Montelius I-III). Na problém je nazíráno skrze několik tematických podkapitol:

1) Hmotná kultura elit (kontakty s Mínojskou kulturou v 18.-16. stol.): V Mínojské kultuře se často objevuje motiv lilie a břečťanu (fresky „Princ v liliích“ z Knossu, „Ženy trhající lilie“ z Théry) na malbách, keramice i kovu, a byl pravděpodobně symbolem vysokého postavení žen (Mínojská k.) a mužů (Mykény) s odkazem na plodnost a bohyni jara. Jim podobné symboly se nalézají v Karpatské kotlině v podobě srdčitých a břečťanovitých (a lunicovitých) přívěsků a nášivek, jako součást ženského oblečení. Srdčitý přívěšek nabývá až tvaru poprsí. Liliovitě motivy jsou od Kréty mírně odlišné. Motiv se objevuje také na rituální keramice, ženských soškách (karpatské figurky, „Hadí bohyně“ z Kréty). Dalším bodem je podobnost v ikonografii účesu mezi minojskou Krétou a Nordickou oblastí, kdy při zobrazení hrál zřejmě roli i věk ženy, podobnost v kostýmu žen/bohyní („Hadí bohyně“, figurky na vozíku z lokality Dupljaja) a přidružený vozík a sluneční symbol, nálezy jehlic s kotoučovitou hlavicí (mohylové kultury, Mykény) jsou vysvětlovány jako pravděpodobné důkazy svateb mezi elitami těchto oblastí. Distribuce bronzových připíjecích pohárů se třemi centry výskytu: Kréta/Mykény, Nordická oblast, Wessex/Armorica, které byly také imitovány ve dřevě s kovovými doplňky. Symboly sloupu, oltáře na úlitbu a architektonické prvky minojského původu ve střední Evropě. Lineární písmo A bylo přejato, ale bez původního významu a užíváno k esoterickým rituálům (keramika Liparských ostrovů, skalní rytiny ve Švédsku) – symbol cizích vědomostí.

2) Chovatelé koní a jezdci na vozech (od Karpat ke kultuře Sintashta, Mykénám a Chetitům): Pěstování koní a válečné vozy pocházejí pravděpodobně z přiuralské kultury Sintashta, která budovala ve stepní krajině kruhová opevněná sídliště a mohyly pro lokální elitu pohřbívanou právě s dvoukolými vozy, které se mezi lety 1800-1600 BC dostávají do Anatolie a odtud do Egeidy a Karpatské kotliny. S vozy pronikala další hmotná kultura tzv. „chariot package“ (udidlo, rukojeť jezdeckého bičíku a další součásti koňského postroje často vyráběné z kosti). Otázkou je, zda migrovali náčelníci, specializovaní řemeslníci nebo zda jsou nálezy dokladem dobře organizovaného obchodu se stepní oblastí (různé hypotézy).

3) Ikonografie vládnoucích elit (pohřeb v Kiviku a počátky Severské doby bronzové): V Monteliových stupních II a III se v nordické oblasti objevuje velké množství importovaných bronzových předmětů související s boomem obchodních kontaktů – otázka migrujících náčelníků (zda byl v bohaté mohyle

v Kiviku pochován cizí náčelník). Samotná mohyla vyniká bohatstvím milodarů (mínojsko-mykénského charakteru) a osmi kamennými deskami s dochovanými malbami pravděpodobně rituálního účelu (zobrazení rituálů, postav, jezdce na voze, trubačů, párových symbolů – kola s loukotěmi, sekery, koně, lodě, abstraktních motivů). Importované předměty začaly být napodobovány právě v období pohřbu, který tak byl zřejmě zlomovým okamžikem pro severskou oblast DB. Datace do přechodu Monteliových stupňů I/II. Zobrazený „špičatý klobouk“ podobný s chetitskou královskou korunou, božským statutem. Kompozice zobrazených postav typická pro mykénské šachtové hroby. Párová symbolika pro božskou harmonii, obecně motivy moci. Ikonografie z kivických stél napodobována v petroglyfech ve švédských přímořských oblastech – loď se stává symbolem přenosu vědomostí. Kivik se tak stal zřejmě rituálním centrem a příkladem nového náčelnického uspořádání, které se odtud šířilo po nordické oblasti. Začínají se objevovat meče, sekeromlaty a trůny/bubny vyráběné v Karpatské kotlině – nové sebevyjádření lokálních elit. Obchod s Karpatskou kotlinou doplňován svatbami a „výměnnými cestami“ náčelníků a specializovaných řemeslníků mezi těmito i vzdálenějšími oblastmi. Navráťivší se jedinci získávají po smrti statut héra a po generacích můžou přejít až do božského panteonu. Styky vybudované v tomto období přerušeny na konci 16. stol.

4) Spojení s Mykény (expanze vojenské aristokracie 15.-14. stol.): Formuje se mohylový (protokeltský) a nordický fenomén (protogermánský). Profesionální váleční náčelníci (meč) v poměru 1:10 k pěchotě (kopí) a depoty zbraní jako tropea. Válečná aristokracie se definuje kulturou těla (břítvy, oblečení), užíváním torentiky, velkými mohylami, hradisky se specializovanými řemeslníky, válečným způsobem života (meč, kopí, bojový vůz), klientský systém – výrobní přebytek uchvacován i násilím k zajištění hostin a vzdálenějších expedic. Velkou roli hraje péče o vzhled (mužský účes, oholení), duchem doby soubor hrdinská smrt, rituální hry a akrobacie.

5) Život a smrt válečníka doby bronzové: Distribuce mečů – otázka, zda se pohybovaly jen meče nebo i válečníci. I vzdálenější regiony spojovány svatbami elit (příklad spojení Bavorska s Jutským poloostrovem) a doplňovány výměnou válečníků (na jihu Jutského poloostrova nepoměr mezi opotřebenými meči s původem v Bavorsku a náčelníky neopotřebenými meči domácí produkce – spřátelení cizí válečníci v družině domácích náčelníků; toto je důsledkem mykénských vlivů – obchod s jantarem). Syn ženy provdané do jiného regionu odchází na „zkušenou“ ke svému strýci v matčině rodišti, v dospělosti se vrací k matce, ale má tak konexe a přátelství s elitou jiného regionu (kde vyrůstal na zkušené), které je ctěno i po několik generací. Po smrti aristokrat pochován v mohyle (jako časté válečné zranění jsou stopy ran na pravé ruce), potupou je zanechání mrtvoly na bojišti. Dřevěná rakev, jako symbolika stromu, který spojuje podsvětí, zemi a božské nebe. Vyplenění nepřátelské mohyly je tak vlastně ukázkou nadřazenosti plenitelova panteonu a bylo zřejmě běžnou praxí. Válečník emancipován v pubertě, součástí iniciace lov na kance.

6) Shrnutí: První fáze styků v době bronzové 18. – 16. Století, kdy existuje spojení mezi východní stepí, Karpatskou kotlinou, Egeidou a Chetity, a nová hierarchie je přenesena do nordické oblasti. Ze stepi putuje „chariot package“, na jih jantar a koně. Okolo 1500 BC začínají mykénské vlivy ve střední Evropě a konstituují se mohylové kultury – v duchu válečnické aristokracie.

Literatura:

- *Kristiansen, K. – Larsson, T. B. 2005: The rise of Bronze Age society: Travels, transmissions and transformations. Cambridge.*